

‘זמה מועיל הרופא?': על גישות טיפול אלטרנטיביות בסיפור ‘מדירה לדירה’ מאת ש"י עגנון

יאיר קורן-מימון

תקציר

המאמר מציג את הסיפור ‘מדירה לדירה’ של ש"י עגנון בהקשר פסיכולוגי - טיפולי, וטוען כי עגנון מציג בסיפור במודע או שלא במודע שתי גישות טיפול אלטרנטיביות שהן בבחינת אנטי-תזה לדרך הטיפול הפרוידיאנית הקלאסית. הגישה הראשונה מוצגת באמצעות הזקן (בעל הבית), שמרבה דברים ומדבר במקום מטופלו. כמטפל הוא משמש עבור המספר, שמחלתו האוראלית פגעה בכלי דיבורו – לשונו, שפתיו וגרונו, ‘קול’ שמבטא את צרכיו הנפשיים. הגישה השנייה מוצגת באמצעות הילד (בובי), שאף הוא אינו מדבר אך מרבה לגעת במספר, מתכרבל בזרועותיו ומביא אותו לחוות טיפול באמצעות מגע.

המפגש עם הזקן, שסיפור חייו משיק ונאלוגי לסיפור חייו של המספר, מניע את המספר לצאת למסע אישי בטרם יגיע להכרעה באשר לשאלה על מקומו של הבית. המפגש עם המגע הרך של הפעוט מחזק את יכולתו של המספר ליצור אינטראקציה חיובית עם הזולת ומעורר את מודעותו לרגשותיו האבהיים. כנגד הרופאים המשכילים וחסרי התועלת ניצבים ‘האנשים הפשוטים’, אלה שנחשבים חלשים בחברה (זקן ותינוק) ודווקא הם, כל אחד בדרכו המיוחדת, מצליחים לטפל במספר ולהביא לשיפור במצבו הגופני והנפשי.

מילות מפתח:

ש"י עגנון, גישות טיפול, רפואה, ארכיטיפ הזקן החכם, ארכיטיפ הילד

פתיחה

הסיפור ‘מדירה לדירה’ התפרסם לראשונה בהארץ בתאריך 8.12.1939 וכונס בסדרת כל סיפורי עגנון בקובץ ‘סמוך ונראה’.¹ עלילת הסיפור המורכב והמסתורי הזה נעה בין רובד ריאליסטי לרובד דמיוני, וכך נעשית חידתית במיוחד. במבט ראשון נתפס המספר, שלא בצדק, כמספר בלתי מהימן. אימהימנותו מקשה על הקורא להבין את העובדות, את פשרן ואת סיבתן וליישב את הסתירות המתגלות לכאורה בסיפור.

בנד² תיאר בעיקר את תוכנו של הסיפור, אך לא עמד על משמעותו הכוללת. הוא ציין שנושא הבית והחיפוש אחרי דירה הם נושאים שגורים ביצירת עגנון. הבית בסיפור אינו מקום גאוגרפי בלבד, אלא סמל למצבו הרוחני של המספר.

¹ המובאות במאמר זה לקוחות מתוך: ש"י עגנון, כל סיפוריו של ש"י עגנון: סמוך ונראה, ירושלים תשל"ט, ‘מדירה לדירה’, עמ' 170–181.

² A. Band, *Nostalgia and Nightmare*, California 1968, pp. 220–221

לציטוט (מדעי הרוח) – י קורן-מימון, “זמה מועיל הרופא?": על גישות טיפול אלטרנטיביות בסיפור “מדירה לדירה” מאת ש"י עגנון, חמדעת, יב (תש"ף).

פרטי המחבר:

ד"ר יאיר קורן-מימון

מכללת גורדון

דוא"ל: yairmaimon@bezeqint.net

ברזל³ טען שהסיפור מבוסס על המוטיב התנ"כי הידוע של השליחות הגואלת, כפי שבא לידי ביטוי בפרק יז בספר מלכים א, בסיפורו של הנביא אליהו המחיה את בן האלמנה, ובפרק ד במלכים ב, בסיפורו של הנביא אלישע, המחיה את בנה של השונמית. לדבריו, עיקרו של הסיפור התנ"כי הוא גם עיקרו של הסיפור העגנוני: אקט ההצלה של הילד החולה באמצעות שליח.

שוורץ⁴ סבר שההתלבטות של המספר בין ירושלים, תל אביב והקיבוץ משקפת בירור של אופציה לאומית, כאשר הקיבוץ משמש כאידיאל קיומי אקסטרטוריאלי בלתי אפשרי, מכיוון שהוא מתואר כגן עדן בלתי מושג. בחירתו האישית של המספר לחיות בתל אביב אינה רק בחירה פרטית של אדם, אלא גם הכרעה לאומית והיסטורית סמלית, שרואה בעיר את המרכז התוסס של החיים היהודיים בארץ.

נילי לוי⁵ סברה שבמרכז הסיפור עומדת דווקא גאולתו של המספר באמצעות הקשר עם הילד. לדעתה, בסיפור אין החייאה נסית על ידי כוח עליון, אלא תיאור סמלי של תהליך התרפאותו של אדם ממחלת בדירותו באמצעות מימוש אנושיותו.

בסיום הסיפור המספר מגיע להבנה שכדי להתרפא ולהיגאל אסור לו להינתק מהחיים בפרישה לחיי הכפר, אלא עליו ליצור קשר עם הזולת ולהיות מעורב בחיים, אף אם מעורבות זו כרוכה בסבל ובהיעדר טהרה.

בן־דב⁶ טענה שבובי, רפאל ומשולם שייכים לקטגוריית התינוקות החולים והחכמים ביצירת עגנון. תינוקות אלה מגלמים עבור הוריהם הוויה שירית, שהושתקה בעולם החומר, הבשר והמעשים של המבוגרים. התינוקות משקפים למבוגרים את החסר והחסך שבחיייהם הכבויים, ומפיקים מהם את הטוב ואת היצירתי. ב'מדירה לדירה' מדובר ברגשות החמלה והרוך הקיימים במספר האנוכי.

בן־דב גם הצביעה על הזהות שקיימת בין המספר לבובי, וסברה שהתינוק הוא למעשה השלכה של דמות המספר: התינוק רואה את בבואתו בעיניו של המספר ומבקש לטול אותה משם.

עד כאן מהמעט שנכתב על הסיפור. הבה נעבור אל הסיפור עצמו. המספר פותח את סיפורו האישי בתיאור מצבו הבריאותי הלקוי תוך שהוא מייחס את חוליו הפיזי לעונת החורף: 'ימות החורף עברו בלא טובה. לא נרפאתי מחולי אחד, עד שנחלתי חולי אחר' (עמ' 170). בשל מחלותיו נעשים ביקורי הרופא בביתו תכופים, והוא נאלץ לטול תרופות שונות. הרופא אינו מצליח למצוא את הגורם הפיזי הברור למחלותיו השונות, ולכן מחליף 'סממנים בסממנים ועצות בעצות' (שם), 'מוסיף סממנים על סממנים' (שם) ומשנה תדיר את אבחנתו הרפואית. למרות הטיפול התרופתי לא חל כל שיפור במצב המספר – גרונו נותר צרוד, הוא מרבה להשתעל, גופו נחלש, והוא שרוי במצב רוח מדוכדך. גם בעונת האביב, שמגיעה ומביאה עימה התחדשות של פריחה ואפשרות של הקלה, לא מתרחש שינוי מהותי במצבו.

לפי הסימנים בתיאור מצבו הנפשי והפיזי של המספר, ניתן להניח שהוא סבל מהפרעה פסיכוסומטית. בהפרעה מסוג זה קיימת השפעת גומלין ישירה בין גוף לנפש, ומצב הדחק הנפשי הוא הגורם להופעת המחלה הפיזית ולהתפתחותה.

³ ה' ברזל, בין עגנון לקפקא: מחקר משווה, רמת גן תשל"ג, עמ' 160–181.

⁴ 'שוורץ, בין דירה לקיבוץ', עיתון 77, 66–67 (1985), עמ' 28–29.

⁵ נ' לוי, 'אסקופת הגאולה: מוטיב גאולת ה"אני" בסיפור "מדירה לדירה" לשי' עגנון, מאזניים, ס"ד, 3–4 (1989), עמ' 91–93.

⁶ נ' בן־דב, 'תינוק על אסקופת הבית: עיון בסיפור "מדירה לדירה" של עגנון, מ' גרנות (עורך), גבורות למאזניים: קובץ ספרותי מיוחד במלאת 80 שנה לביטאון אגודת הסופרים העבריים במדינת ישראל, כרך א, תל אביב תש"ע, עמ' 244–250.

דיאגנוזה והפרעה הפסיכוסומטית של המספר מקבלת את חיזוקה בעצתו של הרופא שיעקור ממקום מושבו, ככל הנראה מירושלים לתל אביב, כדי שאוויר הים המרגיע יביא מרפא למחלתו.

ניתן להניח שהרופא הבין שהבעיה של המספר איננה אורגנית, אלא רגשית. כלומר משתנים רגשיים וקונפליקטים לא מודעים או מודחקים שאינם פתורים הם שגרמו להופעת מחלותיו התכופות. הסיפור נמנע ממסירת תשובות ישירות וחד-משמעיות בנוגע לגורמים שהביאו להופעת ההפרעה, אולם ניתן להעלות כמה השערות אפשריות, והרי הן:

מצוקה נפשית שמקורה בבדידות מייסרת:

מהסיפור עולה שהמספר הוא אדם מבוגר וערירי, שחי בניתוק חברתי ומשפחתי. הוא עובר מדירה לדירה וממקום למקום באופן חופשי מבלי להיות תלוי בגורם כלשהו. לאורך כל העלילה הוא אינו מזכיר כלל קשר עם בני משפחה, למעט 'חברים', שגם הם כפי הנראה תופסים מקום שולי בחייו בשמשם יועצים רחוקים שאין קרבה וחברות אמיתית בינו ובינם. החברים מיעצים למספר לעזוב את דירתו הרועשת בתל אביב ולחפש לעצמו דירה אחרת, אך אינם יורדים באמת לשורש מצוקתו ופוטרים את עצמם בהציעם פתרון חיצוני.

אפילו המספר מעיר על כך בנימה צינית: 'אבל הדיבור קל מן העשייה ואין צורך לומר מן הידידות. מכיוון שכך ישבתי במקום שישבתי' (עמ' 174). הבטחתם של ה'חברים' שישכירו למספר חדר במקום אחר מתגלה כהבטחת שווא, דבריהם מתגלים כדברי סרק וכך גם חברותם השטחית. המספר נאלץ להישאר בודד בדירתו התל אביבית בלי פתרון מעשי לבעייתו. בעיית הבדידות, שהיא בעייתו האמיתית, מסבה לו סבל וצער רב, ולכן הוא אינו מוצא את מקומו לא בירושלים, לא בתל אביב וגם לא ביישוב הכפרי שמחוץ לעיר.

אמונתו התמימה שהמקור למחלותיו נעוץ בגורם פיזי ולא נפשי עשויה להעיד על מודעות עצמית לקויה, אך ייתכן גם שהוא מעדיף להתכחש לבעיותיו. מכאן שאפשר לראות בניסיונותיו 'להיאבק' במחלותיו בראשית הסיפור אמצעי להפיג את בדידותו. הוא בעצם אינו מעוניין להחלים ממחלותיו כדי שיוכל לשמור על קשר הידידות שנוצר בינו לבין הרופא.

קונפליקט פנימי התובע הכרעה:

המספר המבוגר, שחי בבדידות מעיקה, ניצב על פרשת דרכים. הוא חש שעליו להגיע לידי הכרעה בנוגע לקונפליקט לא פתור שמטריד ומסכסך את נפשו: האם להמשיך להיאחז בחיי רווקות, שמביאים עליו חולי נפשי שביטוי גופניים, או שמא עליו להיפרד מרווקותו ולקבל את המחויבות, את האחריות ואת העול הכרוכים בחיים בזוג? חשוב להדגיש שלשאלה זו, שהוצגה כאן באופן מפורש, אין ביטוי ישיר בטקסט, אך היא מרחפת מעליו.

מתוך הסיפור מסתמנות שתי סיבות לרווקותו של המספר: ייתכן שבשל גילו המבוגר היה ספקני ביחס ליכולתו למצוא אישה שיאהב. עזיבתו את חיי הקומונה בקיבוץ בשל זקנתו והרגשתו שאינו שייך לעולם הצעירים ממלאות אותו בתחושת החמצה מסוימת: 'אילו לא עברו עלי רוב שנותיי ואילו לא שכרתי לי דירה אצל הוריה של ריבה אפשר שהייתי משתייר באותה קבוצה' (עמ' 179). גישתו הספקנית מעידה על חוסר ביטחון ועל פסימיות ביחס ליכולתו להשתלב במסגרת חדשה. כמו כן, המספר אינו איש מעשי מטבעו, אלא אדם סביל ונטול יוזמה שחי לא מעט בעולם המחשבות והדמיונות, כפי שהוא בעצמו מעיד: 'אני שלא הגעתי למעלת צנועים ולא לזריזותם של אנשי מעשה יושב הייתי ומרהר' (עמ' 173); לפיכך הספקנות שבאופיו והפסיביות שבהתנהגותו עיכבו את התפתחותו.

היעדר זוגיות ומשפחה והחיפוש אחריהם נרמזים בסיפור על ידי דמויותיהם של הרופא והאישה. הרופא, ששומט צלוחיות ושובר אותן, שטומן פתק ובו שם של אישה ומניחו בבגדו או בשעונו של המספר, מבקש למעשה לאותת לו שהניסיון לפתור את בעייתו על ידי

טיפול תרופתי נכשל, ועתה עליו לטפל בצד הנפשי. כמו כן האישה, שמוצאת למספר בית בכפר, סמל לחיים בחיק משפחה, כאילו מבקשת לכוון אותו לקראת הפתרון שהיא מאמינה שייטיב עמו: מציאת אישה נאה לבית הנאה שמצאה עבורו בכפר.⁷

זאת ועוד, המעברים או התכנונים של המספר לעבור מדירה לדירה מעידים על הקונפליקט שבנפשו: הוא חסר מנוחה ואינו יודע מה הוא מבקש לעצמו – בית או דירה, מקום של קבע עם אישה וילד שבו יחוש ביטחון ויציבות, או מקום ארעי שלא יחייב אותו לוותר על הנוחות, על השקט ועל החופש שבחיי הרווקות ויוכל לישון בו כאוות נפשו: 'זה שנים הרבה רואה אני את תכלית האדם בשינה, וכל מי שבקי בשינה ויודע לישון חשוב בעיני כאילו יודע על שום מה אדם נברא ועל שום מה אדם חי' (עמ' 179).

המתח בין בדידות למשפחתיות בא לידי ביטוי גם במפגש של המספר עם התינוק והוריו בבית שבמרכז העיר ובמפגש עם בעל הבית ואשתו בבית שעל הגבעה, המתקיים בחדרה של בתם שעזבה כדי לחיות חיים אחרים בקיבוץ. שני המפגשים מדגישים את תחושת הבדידות של המספר, שניצב בגפו מול שתי המשפחות.

נראה ששם הסיפור 'מדירה לדירה' אינו נותן ביטוי רק למעבר גאוגרפי, פיזי וקונקרטי של המספר, אלא גם מסמל למאבק תודעתי ובעיקר נפשי של הגיבור, שמתאר באופן עקיף את הקונפליקט הפנימי שהתחולל בו בין כניעה לעבר לבין אמונה בשינוי ובעתיד מתחדש.

את הקונפליקט הפנימי של המספר בין רווקות לחיי משפחה מלווים בסיפור ארבע דירות ושני ארכיטיפים נפשיים: ארכיטיפ הילד (בובי) וארכיטיפ הזקן החכם (בעל הבית).

ארבע הדירות המוזכרות בסיפור מסמלות שתי אפשרויות קיום: הדירה בירושלים, שנקשרת לחולי, והדירה ביישוב שבפאתי העיר, שנקשרת למוות, מסמלות בחירה בחיים מנותקים מכל מגע חברתי, ואילו הדירות בתל אביב ובקיבוץ, שנקשרות לעשייה ולפעלתנות, מסמלות בחירה בחיי שותפות ומעורבות חברתית. ההתלבטות של המספר בבחירת הדירה שתתאים לו היא שאלה נפשית ביסודה, הקשורה לדרך החיים שהוא מבקש להתוות לעצמו.

המספר נפגש עם הילד ועם הזקן בצומת משמעותי של חייו. לפי משנתו של יונג,⁸ הילד הארכיטיפי מסמל את ראשית החיים ואת מקורם, את המצב הלא מודע או הלא מוגשם שבנפש ואת פוטנציאל המימוש שקיים בעצמי.

הילד מסמל את דחף החיים האוטנטי החזק ביותר שמבקיע מתוך הטבע. לעומתו, הזקן החכם הארכיטיפי מסמל את הידע שהצטבר במרוצת הדורות, את ניסיון החיים ואת חוכמתם כפי שבאו לידי ביטוי משחר האנושות ועד ימינו, את אחרית החיים ואת הגשמתו או איהגשמתו של העצמי בסופה של הדרך.

מעבר להיותן דמויות קונקרטיות בעלילת הסיפור, הילד בובי ובעל הבית הזקן עשויים לסמל גם את העצמי של המספר, מעין דמויות צל, השתקפות של חלקי הנפש המנוגדים המתקיימים בנפשו.

בובי משקף את חרדתו של המספר, את החשש להתפתח, להשתנות ולהיפרד מהילד הנצחי שטבוע באופיו, ואילו בעל הבית הזקן מבטא את אחריתה של קבלת ההחלטה על

⁷ החיפוש הנמרץ והעיקש של האישה אחר בית מתאים בעבור המספר מעיד על הקונפליקט הפנימי המייסר שהתחולל במספר. ייתכן שאותה אישה חשה במצוקתו הנפשית, ולכן מתוך דאגה וחמלה החליטה למצוא עבורו בית בכפר: 'הייתה אישה אחת שלא נתפלפלה עמי, אלא טרחה ומצאה לי חדר נאה במקום נאה ובאוויר נאה ולא הניחה ממני עד שהלכתי עמה לראותו' (עמ' 174) [ההדגשות שלי – יק"מ].

⁸ C. G. Jung, 'The psychology of the child Archetype', *The Archetypes and the collective unconscious*, edit and translate: G. Adler & R. F. C. Hull, Princeton 1980, pp. 148–176.

מקום המגורים ואת תוצאותיה, את ההגשמה העצמית בסיומה של הדרך. הזקן המרבה דברים והילד שאינו מדבר ומרבה לגעת מציעים למספר במפגש עימו שתי דרכים שבאמצעותן יטפל בבעייתו: טיפול מילולי וטיפול לא מילולי, דרך מגע ומשחק. כך, באופן אירוני הם מעמידים אלטרנטיבה טיפולית לטיפולם של הרופאים הקונבנציונליים בסיפור, הכושלים בריפוי המספר החולה. הרופא הראשון ממליץ למספר לעבור להתגורר בתל אביב לאחר שכל ניסיונותיו לרפא אותו ממחלתו נכשלים. הרופא השני, שמנסה לרפא את כאבי עיניו, רושם לו 'מיני טיפין' (שם, עמ' 178) ומייעץ לו שלא ייגע בהן באצבעותיו. הרופאים אינם מצליחים להגדיר את המחלה, ולכן מרבים בתרופות.

'ומה מועיל הרופא?' (שם) שואל המספר את עצמו, ולמעשה מביע בדבריו את הביקורת המובלעת של עגנון על רופאים בכלל, שמתעקשים לרפא בני אדם על ידי הלעטתם בתרופות, וזאת מבלי להבין שלעיתים הריפוי מהמחלה איננו תלוי בגורם חיצוני, אלא בגורם פנימי שמצוי באדם עצמו. לעומת הרופאים המלומדים ה'מקצועיים', שמתוארים כחסרי יכולת לרפא, ניצבים ה'אנשים הפשוטים', אלה שנחשבים חלשים בחברה (זקן ותינוק), ודווקא הם, כל אחד בדרכו, מצליחים לטפל במספר ולהביא לשיפור במצבו.

בעצת הרופא עובר המספר להתגורר בתל אביב. הוא שוכר חדר צר שתקרנו נמוכה וחלונותיו פונים לרחוב סואן. צעקות של סוחרים דגים ומוכרי גזוז וגלידה, רעש תחנות אוטובוסים ומונעיהם, שקשוק עגלות, שאון אנשים, שמש קופחת ומלהטת כגיהנום בימים ושכנים רועשים בלילות – כל אלה פולשים בגסות לדירתו ואינם נותנים לו מנוחה. גם מהים, שלשמו לכאורה בא לעיר, המספר אינו נהנה. הוא חסר מנוחה ועייף, עד שאין לו כוח אפילו לפשוט את בגדיו כדי להשתכשך במים.

המספר, המתאר את קשייו במקום החדש, מעלה בעיה קשה נוספת – התינוק בובי. בובי, בנם של בעלי הדירה שמהם שכר את החדר, מטריד אותו ומבקש בלי הרף את תשומת לבו.

המספר מציין שעד בואו לדירה גדל הילד בבית סבתו, ומשער שעיסוקי הוריו או קשיים כלכליים גרמו לשילוחו מהבית. יחסם של ההורים לבנם מתגלה כיחס רשלני ומנוכר. ההזנחה איננה פיזית בלבד, אלא בעיקר רגשית. בובי מתואר כילד חולה ומלוכלך שזוכים ויתושים חגים סביבו ועומדים על פצעיו. הוריו טרודים רוב שעות היום בענייניהם ואינם פנויים להעניק לו תשומת לב ואהבה. האם עסוקה בענייני ציבור ומשקיעה את מרצה ואת זמנה בטיפול בבעיות הקולקטיב, ואילו האב טרוד בחיפוש אחר פרנסה.

בובי הקטן נותר רוב היום לבדו על אסקופת הבית כבעל חיים עזוב: 'רבוץ על אסקופת הבית מלחך עפר, קולף סיד מהקיר ואוכל' (עמ' 172, ההדגשות שלי).⁹ גם בלילות, כשהוא בוכה וגונח שעות ארוכות, הוריו, הסמוכים אליו פיזית כעת, אינם קמים ממיטתם כדי להרגיעו.

הילד, שחי בסביבה מזניחה, מבקש לפצות את עצמו באמצעות מישהו שיעניק לו הרגשת אהבה וביטחון. הוא ממתין על אסקופת הבית בציפייה דרוכה לכל עובר, וכשהמספר יוצא מחדרו הוא קופץ עליו, נצמד לגופו ותובע את תשומת ליבו.

⁹ תסמונת פיקה (Pica) היא הפרעת אכילה של ילדים, המתבטאת באכילת דברים שאינם ראויים למאכל כגון: נייר, אבנים, צבע, סיד וכדומה. התסמונת נובעת מהיעדר תזונה נכונה או מהזנחה הורית. לפי תיאוריות פסיכודינמיות, תסמונת פיקה נגרמת עקב קיבעון בשלב האוראלי. בשלב זה האנרגיה המינית מרוכזת בפה, והתינוק מספק את עצמו על ידי גירוי הפה (למשל: מציצת מוצץ או יניקה). אם התינוק אינו מסופק בשלב זה, או לחלופין אם הוא מסופק יתר על המידה, עשוי להתפתח קיבעון העלול לגרום לתסמונת פיקה. ראו: ש' טיאנו, 'הפרעות פסיכיאטריות בילדים ובמתבגרים' (פרק 26), ח' מוניץ (עורך), פרקים נבחרים בפסיכיאטריה⁶, תל אביב 2016, עמ' 642–643.

המספר טוען שאינו אוהב את הילד ורואה בו מטרד נוסף על הטרדות שפקדו אותו בכואו לעיר. יתרה מכך, הוא מציין שעליו לנהוג בחוכמה כמו הילד כדי להימנע ממפגש עימו: 'הוצרכתי לצאת בדקתי תחילה אם בובי בחוץ. היה בחוץ הייתי שוהה בחדרי' (עמ' 173).

יחסו המנוכר של המספר אינו נובע רק מהעובדה שהילד נטפל אליו בימים ומפר את שנתו בלילות, אלא גם מפני שהילד, המכונה 'צרה', מזכיר לו את צרתו שלו – צרת הרווקות.

הילד הממשי והילד הסימבולי כאחד מזכירים למספר את הקונפליקט הפנימי שבו הוא נתון בחיי ההווה. פיקחותו של הילד, יכולתו לעורר את רגשותיו המודחקים של המספר ולהביאו לידי עימות עימם מלמדים שמידת השפעתו על המספר רבה. בחוכמתו הנסתרת רואה הילד בעיני המספר לא רק את בכואת עצמו, אלא גם את בכואת צערו של הרווק שחי בבדידותו המייסרת.

למרות יחסו המסויג של המספר, נראה שהוא חש קרבה מסוימת לילד ומחבב אותו. כשהילד בוכה בלילות הוא דואג לשלומו ומרבה לחשוב עליו: 'כשאר כל אדם איני אוהב לא בכיות ולא גניחות, אבל כאן חביבות עלי בכיותיו וגניחותיו של תינוק מכל כלי שיר שבעולם, שאני יודע שהוא חי' (עמ' 172). הילד, שמשמיע קולות בראשיתיים, מזכיר למספר את מה ששכח, את החיבור הטבעי עם העולם החיצוני שעליו להשיג אם ברצונו להפיג את בדידותו ולהתמודד עם קשייו. קולותיו של הילד גורמים למספר עונג משום שהם משכיחים ממנו במעט את בדידותו ומעוררים אותו להתערות בחיי הזולת.

הבכי והכאב עדיפים על הבדידות הממיתה שבחיי רווקות. באמצעות קולות הבכי יודע המספר שלא רק התינוק חי, אלא גם הוא עצמו, ואם ברצונו לשנות את חייו עליו לעשות מעשה ולא להסתפק בדיבורים. השתקת קולות הבכי של התינוק תובעת ממנו לפעול: 'אינו בוכה ואינו גונח הרי זה קשה [...] שנדמה כאילו מת חס ושלום, אומר אני לי עמוד והקם את אביו ואמר' (עמ' 172).

כך מעורר הילד את המספר, שאינו איש מעשה, לפעולה, לבחינה מחודשת של חייו לא רק ביחס לעצמו, אלא גם ביחס ליחסיו עם סביבתו.¹⁰

פרויד¹¹ עמד על העמדה הרגשית הכפולה שחש המטופל כלפי המטפל במפגש הטיפולי. המטופל נרתע מהמפגש עם המטפל, מכיוון שזה עלול לעורר בו זיכרונות מודחקים, קונפליקטים ורגשות קשים; עם זאת הוא רואה במטפל אדם שיש ביכולתו לסייע לו במצוקתו ולהושיעו, ולפיכך לא אחת מייחס לו כוח אומניפוטנטי ומאגי.

יחסו האמביוולנטי של המספר אל הילד דומה ליחסו הדרערכי של המטופל כלפי מטפלו. ייתכן שמשירתו של המספר אל הילד, כמו גם רתיעתו ממנו, נעוצים בתכונותיו הארכיטיפיות. מחד גיסא, המספר נמשך אל בובי, מכיוון שזה אוצר בתוכו את הכוח הארכיטיפלי הנסתר של סימבול הילד החכם, שיש ביכולתו לסייע לו במצוקתו. מאידך גיסא, הוא נרתע ממנו, מכיוון שהילד החולה, הצוות, המלוכלך והמוזנח מסמל גם את החולי ואת המחלה שמהם נמלט כשעזב את דירתו בירושלים. המחלה משמשת מטפורה

¹⁰ הילדים ברבים מסיפורי עגנון, כגון: 'ש"ס של בית זקני ז"ל', 'המטפחת', 'אורח נטה ללון' (הילד רפאל), 'עם כניסת היום', 'ברמי ימיה' ר'לבית אבא', ניהנים על פי רוב בכוחות מיוחדים שמסייעים למבוגרים לגלות את האמונה בטוב על אף הכיעור והחולי הקיימים בעולם. דוגמה נוספת היא הסיפור 'רבי גדיאל התינוק' של עגנון, שמתאר במרכזו עלילת דם שביקשו הגויים להעליל על אביו של רבי גדיאל ועל בני ביתו, אך בעזרת קומתו הקטנטנה, חוכמתו ואומץ לבו של התינוק, העלילה נחשפת והמעלילים נשפטים ונענשים. ראו: ש"י עגנון, כל סיפוריו של שמואל יוסף עגנון: אלו ואלו, ירושלים ותל אביב תשכ"ב, עמ' 54–57.

¹¹ ד' פרויד, כתבי זיגמונד פרויד, כרך שלישי – מסות נבחרות ב, תרגום: ח' איזק, תל אביב תש"ך, עמ' 147–183, 272–265, 253–233.

לקיום הפגום שבמציאות, לאי-הוודאות התמידית שבה נמצא האדם, ולמצב החולי השכיח שהוא חלק בלתי נפרד מהקיום האנושי. לכן הילד מהווה מעין מראה שמשקפת את 'המחלה', ההחמצה שבחיי העיריית של המספר.¹²

הילד והמספר – טיפול לא מילולי

הקשר הטיפולי ההדדי שמתקיים בין המספר לילד מקורו בקווי דמיון נפשיים: שניהם סובלים ממחלה פסיכוסומטית. הילד סובל ממחלת עיניים וממחוי גוף, שהם ביטוי רגשי לחרדת הנטישה ולהזנחה הפיזית והנפשית של הוריו, והמספר סובל ממחלות פיזיות שונות, שהן כאמור ביטוי לבעיית בדידותו ולמצוקתו. שניהם כרוכים זה אחר זה. מגעו הרך של הילד מסב למספר נעימות והנאה. המספר נמשך אליו מכיוון שהוא מזדהה עם בדידותו וחומל עליו; הילד נמשך אל המספר מכיוון שהוא רואה בו תחליף הורי, אלטרנטיבה מספקת ומנחמת לאב ולאם נעדרים ולסבתא אפתית, חסרת עניין. נוסף על כך, שניהם צמאים לחיבה וכמהים לאהבה, מכיוון שאינם מוצאים את מקומם הפיזי והנפשי ב'בית'.

הילד אינו יושב בביתו, אלא רובץ על אסקופת הבית ותר אחר תשומת לבו וחיבתו של המספר. המספר, שמטלטל את עצמו מדירה לדירה ואינו מוצא מנוחה לנפשו, חש שהוא נותר 'בחוק', מכיוון שאין לו מקום משלו. חוויית היעדר הבית היא החוויה הנפשית המשותפת שמחברת בין השניים ומעצבת את עולמם הפנימי, ועליה מתבסס הטיפול הנפשי הסמוי מעין שמתקיים ביניהם.

בתוך 'מרחב המשחק', שהוא גם המרחב הטיפולי שנוצר בין המספר לילד, עולים על פני השטח באופן סמוי החיים הפנימיים והצרכים הנפשיים של כל אחד מהם. כדי להתמודד עם חרדת הנטישה ועם ההזנחה ההורית מבקש בובי מצד אחד לממש את הצורך שלו באהבה ובמגע (הוא תובע מהמספר שישא אותו בידיו, יטלטל אותו ויאפשר לו להתרפק בחיקו). מצד אחר הוא משליך עליו את רגשותיו התוקפניים כלפי הוריו, דוחף אצבעות לעיניו של המספר, ובכך נותן פורקן לכעס ולתסכול ההזנחה האצורים בתוכו. דרך המשחק מפצה הילד את עצמו מבחינה רגשית ומשיב לעצמו כוח ותחושת שליטה. המספר, שמאמץ את הילד לחיקו בחמלה, סופג לתוכו את חום גופו הרך, אך גם נכון להכיל את האגרסיות שלו. כך הוא מפיג את בדידותו (גם אם לזמן מה) ומגלה בתוכו פנים אחרות, אנוכיות פחות. פנים שחושפות את אהבתו ואת דאגתו ליצור חסר הישע שנתלה על גופו ותלוי בו.

בעקבות פרויד,¹³ שטען שהפסיכואנליזה היא ביסודה 'ריפוי בדיבור' התלוי בשניים המדברים זה אל זה, סבר ויניקוט¹⁴ שגם היחסים בין האם לתינוקה והתקשורת הבלתי מילולית שמתקיימת ביניהם בשנים הראשונות עשויים להוות את הדגם הראשוני והיסודי להבנת התהליך האנליטי. לכן המליץ ויניקוט למטפל לשאוף ככל האפשר למלא את כלל הפונקציות האימהיות עבור המטופל, שכמוהו כילד המבקש שיספקו את צרכיו.

הטיפול שמעניקים בובי והמספר זה לזה אומנם מתקיים ללא מילים, אך דווקא בהיעדר התקשורת המילולית שולטת בו חוויה אנושית עמוקה ומשמעותית של נוכחות, החזקה והכלה רגשית, שהיא ביטוי למימוש הפונקציות האימהיות. המספר משמש תחליף אם עבור הילד ונוכחותו לציודו איננה פיזית בלבד, אלא רגשית, חיה ומיטיבה. באמצעות ההתקשורת

¹² הילד המוזנח, הצרחני והחולה ש'ריסי עינו מעורים זה בזה ומין לפלוף ירקרק חיפה עליהם' (עמ' 180) עשוי לסמל את מושג 'הקְזוּת'. קריסטבה מגדירה את 'הקְזוּת' כמה שהורחק מן הגוף, הוצא ממנו והפך ל'אחר', לזר ולמאיים. הבזוי מעמת את האדם עם החלקים המודחקים או המוכחשים באישיותו. ייתכן שהמספר שנמנע ממשגש עם הילד מנסה לברוח מ'הבזוי' שבקרבו, כלומר מהתמודדות עם אותם חלקים מודחקים שבאישיותו. על מונח 'הקְזוּת' ראו: ז' קריסטבה, כוחות האימה: מסה על הבזות, תרגם נ' ברוך, תל אביב 2005.

¹³ ד' פרויד, מבוא לפסיכואנליזה, תרגם: ח' איזק, תל אביב תשמ"ח.

¹⁴ ד"ר ויניקוט, 'התיאוריה של יחסי הורה-תינוק', עצמי אמיתי, עצמי כוונ, תרגמה א' אראל, תל אביב תשס"ט, עמ' 180-198.

הדוממת מעביר המספר לילד את הזדהותו העמוקה עם הזנחתו. בחיבוק הפיזי מכיל המספר את הרגשות הקשים של הילד, ומסייע לו בהתמודדות עם מצוקתו.

'העמדתיו על הקרקע היה קורא אויט אויט, דויט דויט, כלומר עוד עוד, דוד דוד' (עמ' 173): בשפתו הילדית מבקש בובי מהמספר שיוסיף לשאת אותו, וזה האחרון, שמבין לנפשו ומכיר בצרכיו, מתרגם את המילים המשובשות לידי מעשים מתקנים.

'ומאחר שהיה מבקש עוד הייתי חוזר ונוטלו על זרועותיי ומנענעו' (שם): המספר שתוהה על שפתו המשובשת של הילד, 'מי עשה חרוז זה הוא או הגננת?' (שם), מתריס כלפי מעשיו של האל בעולם, שאינם שלמים, ודורשים את התערבותו המתקנת של האדם: 'מותר האדם מן הבהמה הוא הדיבור, אבל כל מה שעשה הקדוש ברוך הוא צריך תיקון, באות הגננות ומתקנות' (שם). אמירה אירונית זו מקבילה בין המספר המטפל וה'גננת המתקנת', כך שהגננת משמשת מעין פונקציה של אם והמספר פונקציה של אב. שניהם מהווים תחליפי הורים. נראה שהמספר מודע לתפקיד האבהי שלקח על עצמו ובמקום שבו כשלו האל וההורים מבקש הוא לשנות ולתקן.

יונג¹⁵ ראה בטרנספורמציה המתרחשת בטיפול דימוי אלכימי של התרכבות בין שני חומרים. כל זמן ששני חומרים מתקיימים באופן נפרד לא יתחולל בהם שינוי; אבל כשהם עוברים תהליך משותף, עשוי להיווצר חומר שלישי, חדש, שונה.

האינטראקציה בין המספר לילד הופכת להיות טיפולית ויוצרת טרנספורמציה בו בזמן בשניהם. כל אחד משפיע על האחר ומשתנה בהשפעת האחר. בובי מסייע למספר לגלות את מקורות הכוח שקיימים בו: האהבה, האופטימיות והיכולת להעניק, ואלה יוצאים מהכוח אל הפועל בתוך מרחב היחסים הטיפוליים שביניהם ומסמלים את פוטנציאל מימושם גם בחיים הריאליים.

באהבתו לילד משיב לו המספר את אמונתו ביכולתה של סביבתו לספק את צרכיו הנפשיים. השיפור שחל במצב הנפשי של הילד ושל המספר משפיע גם על מצבם הפיזי. הטבה ניכרת חלה בסימפטומים הפסיכוסומטיים של השניים: לקראת סיום הסיפור נראה שהמספר מבריא ומתחזק, והסימפטומים שליוו אותו במהלך העלילה נעלמים. 'כל הקולות הללו נתרופפו והלכו' (עמ' 181); לא הרעש החיצוני נחלש, אלא 'הרעש' הפנימי. דבר דומה קורה לילד: 'כל היום לא נראה שחוק על פיו חוץ משעה זו שנועץ ציפורניו בעיניי [...] תינוק זה זכובים ויתושים עומדים על פצעיו מתרשל להבריחם, נזדמנו לו שתי עיניי מיד נעשה זריז' (עמ' 173).¹⁶

הילד, שחש באהבה היוצאת אליו מעיני המספר, נעשה שמח, ערני ובריא. כשהוא קרוב למספר, עיניו החולניות, שריסיהן מעורים זה בזה ומכוסים בלכלוך, מיטיבות לראות: 'תמה אני אם ניתן לעיניים אלו לראות כלום. אבל הוא ראני' (עמ' 180).

ההתרחשות השגרתית של אדם מבוגר שחי בשכנות לילד קטן ומשחק עמו, עשויה למראית עין להיתפס כהתרחשות סתמית וחסרת חשיבות, אולם המבטים העמוקים שנותנים הילד והמספר זה בזה, תנועות ידיהם והמגע ההדדי, החמימות והחיבה שיוצאת מגופם, שמחתו של הילד 'שאיין לה פה' (שם) ונחת רוחו של המספר – כל אלה הם עדות חיה לחוויה טיפולית נסתרת שמתממשת ללא מילים על אסקופת הבית.

¹⁵ C. G. Jung, 'Introduction, *The psychology of Transference*, trans. R. F. C. Hull, Princeton 1969, pp. 167-201.

¹⁶ הטענה שהאינטראקציה בין הילד למספר מחוללת הטבה בסימפטומים הפסיכוסומטיים של הילד מקבלת את חיוקה גם לאור הערתו של המספר, שמציין כי כאשר נעדר שמונה ימים מביתו חלה החמרה במצבו הבריאותי של הילד: 'אבל הוא לא פשט את ידיו בעיניי, שבשמונה ימים אלו שפירשתי ממנו נסתתמו עיניו מחמת בכייה ולא ראה בבואה שלי' (עמ' 181) [ההדגשות שלי – יק"מ].

הזקן והמספר – טיפול מילולי

בטרם יכריע המספר לטובת הישארותו בתל אביב, הוא יוצא לבדוק את הבית שמחוץ לעיר:

בין כרמים ופרדסים מבצבצת גבעה מוקפת מארבע רוחותיה
באילנות נאים. ועל הגבעה עומד לו בית קטן. עולים לשם
במדורגות שמגדלות דשאים. וגדר של עצי פרי מקיפה את הבית
שמצלים עליו ועל הדשאים. נכנסים לחצר שבריכה של מים
עשויה שם ובהם מיני דגים קטנים (עמ' 174).

הדירה, שמתוארת בפיוטיות לירית ומצטיירת כחלקת גן עדן שלווה ואידאלית, עומדת
בניגוד גמור לדירת הגיהנום במרכז העיר. בעל הבית מגולל למספר באריכות את תולדות
עלייתו ארצה ואת הנסיבות שבגללן החליט להשתקע בפאתי העיר, בבית שעל הגבעה.

סיפורו של בעל הבית משיק לסיפור חייו של המספר בנקודות לא מעטות. אתאר כמה
מהן:

בעל הבית מתואר כאדם זקן בן שישים, גבוה ורזה [ש]עיניו הכחולות מלאות עצב,
אבל חיבת הבריות מאירה מהן' (עמ' 175). עיניו של בעל הבית משקפות את עצבותו של
המספר הבודד ונותנות ביטוי עקיף לחלק הבלתי ממומש שבו, הצורך בקרבה אל הזולת.

פגישתו של בעל הבית הזקן עם הקוצרים בשדה התבואה מחוללת שינוי מהותי בחייו,
מפני שבעקבותיה הוא מחליט לעלות ארצה: 'וזכרתי את ארץ-ישראל [...] שישראל יושבים
על אדמתם וחורשים וזורעים וקוצרים [...] מכאן ואילך לא זזה ארץ-ישראל מנגד עיני
ואמרת הלוואי ואזכה לראותה' (שם), ממש כשם שפגישתו של המספר עם הילד על
אסקופת הבית מחוללת שינוי דרמטי בסגנון חייו. השינוי מתגלה עם החלטתו לשוב לדירה
התל אביבית, ורגע ההתפכחות שעומו באה התובנה מתרחש בסמוך לאסקופת הבית הגדול
שבפרברי העיר:

נפל בי לבי פתאום והבטתי על אסקופת הבית [...] אבל אותו תינוק
לא ישב שם ולא קפץ עלי ולא נתלה בי ולא פשט את ידיו כנגדי [...]
וכל תינוק לא היה שם [...] וחזרתי לאחורי. נגרר הסבל אחרי
ומטלטי על כתפו (עמ' 180).

המספר מבין שדווקא העיר החיה והתוססת עדיפה על הפריפריה המבודדת והדוממת. דופק
החיים עדיף על השלווה הפריפריאלית שנקשרת באופן אסוציאטיבי לבדידות ולמוות.
החזרה על המילה 'ולא' מדגישה את דממת המוות ששורה בבית בפריפריה לעומת הבית
שוקק החיים בטבור העיר.

לשאלת המספר – כיצד הגיע לארץ ישראל? – משיב בעל הבית:

הגעתי לכאן כדרך שהגיעו רוב אנשי ארץ-ישראל [...] אלא יש עולה
כשהוא איש, והוא שמח בארץ והארץ שמחה בו, ויש עולה כשהוא
זקן, הוא שמח בארץ ואין הארץ שמחה בו. אני לא זכיתי לעלות
בנערותי, אלא בזקנותי עליתי אף על פי שנתתי דעתי על הארץ קודם
שהגעתי לידי זקנה (עמ' 175).

בעל הבית מרמז למחיר שייאלץ המספר לשלם אם לא יגיע בסופו של דבר לידי הכרעה;
רצוי היה שההכרעה על הקמת הבית תיעשה בצעירותו, ולא בזקנה, מפני שהארץ אינה
אוהבת 'זקנים' תלותיים ו'טפילים' שנתמכים בה, אלא את אלה שיכולים לתרום לבנייתה
ולשגשוגה, 'הצעירים'.

'אותן השנים הייתי טרוד בעסקי ולא הספיקה לי שעת לעלות. אחר כך באה המלחמה וסגרה עלינו את הדרך' (שם). חלק זה בדברי בעל הבית מהדהד בנפש המספר ומזהיר אותו מפני דחיית ההכרעה, שכן האדם הוא בן מוות וזמנו על פני האדמה קצוב. מי שמרבה בעיסוקים עלול להחמיץ את חוויית הקמת הבית, מפני ש'הדרך' עשויה להיסגר בפניו.

בעל הבית אינו מוצא שלוה לנפשו בתל אביב: 'אבל למטה על הארץ לא מנוחה ולא שקט. ובני אדם נתגעשו ונתרעשו' (עמ' 176), כשם שהמספר אינו מוצא בתחילה את מקומו ואת מנוחתו בעיר הגדולה: 'מתוך כך עברו לילות שלי בלא שינה ובקרים שלי בלא חלום' (עמ' 171).

'שדה לא לקחתי לי, שכבר עברו רוב שנותיי ולא הייתי ראוי לעבוד את האדמה' (עמ' 176), אומר בעל הבית לאחר שעלה ארצה, בדומה למה שאומר המספר בעוזבו את הקבוצה: 'אילו לא עברו עלי רוב שנותי, ואילו לא שכרתי לי דירה אצל הוריה של ריבה אפשר שהייתי משתייר באותה קבוצה' (עמ' 179).

בעל הבית הזקן אינו מסוגל עוד לעבוד את האדמה, ובכך החמיץ במידה מסוימת את הגשמת חלומו. עבודת האדמה אנלוגית לפרויקט הקמתו של הבית. בדבריו שב בעל הבית ומזהיר את המספר מפני ההחמצה שעלולה לבוא בעקבות החלפת הדירה הרועשת בבית השקט שעל הגבעה. המספר איננו זקן, ולכן עדיין יכול לבנות ולהיבנות, לחרוש, לזרוע ולקצור.

בעל הבית יוצא לתור את הארץ לפני שהוא מקבל את החלטה להעתיק את ביתו לגבעה המרוחקת מטבורה של העיר, 'התחלתי מסייר בסביבותיה של העיר ומצאתי גבעה זו' (עמ' 177), כשם שהמספר יוצא למסע בן שמונה ימים ברחבי הארץ כדי לפנות לעצמו זמן לחשוב ולהחליט סופית היכן יתגורר: 'שמונה ימים הייתי בדרך [...] עברתי את הארץ וראיתי שנתווספו לנו כמה כפרים' (עמ' 178). המספר ובעל הבית יוצאים מתל אביב כדי למצוא מקום אחר שעשוי למלא את החסר שבחיייהם.

ניתן לראות שדמותו של בעל הבית עשויה להתקיים כמעין ישות צל פנימית או הוויה רוחנית בנפש המספר. הזקן החכם שבע הימים ועתיר הניסיון מסייע למספר המתלבט בתארו לפניו פרטי פרטים את מסעו ברחבי הארץ ואת הנימוקים להחלטתו לגור מחוץ לעיר. הוא מצביע למענו על השיקולים שעליו להביא בחשבון בנוגע לעימות הפנימי המלווה אותו, ומניע אותו בעקיפין לצאת למסע אישי משלו לפני שיקבע את מקומו של הבית בדומה למסע שאליו יצא הוא עצמו כשהיה צעיר, לפני שקבע את מקום מושבו. כך נוצרת זיקה בין הרובד הגלוי של תיאור המסע בארץ לרובד הסמוי של המסע הנפשי, ושוב מתחזקת הטענה ששאלת מקומו של הבית אינה שאלה גאוגרפית, אלא שאלה של זהות, של הכרה בצרכיה היסודיים של הנפש.

המסע בן שמונת הימים שאליו יוצא המספר בעקבות סיפורו של הזקן, הוא מסע התפתחות אל עבר האינדיווידואציה, מסע של התבוננות עצמית, הבשלה והתבגרות לקראת מימוש 'העצמי'.¹⁷ 'הרבה טרחתי והרבה הטריחוני' (שם, עמ' 178) מציין המספר פעמיים, אך אינו מתאר מה היו טרחותיו ב'דרך', כשם שאינו מפרט מה היו שמחותיו: 'אבל אף שמחות הרבה שמחתי' (שם). למרות זאת, מדבריו עולה שתלאות ה'דרך' ביגרו אותו ושינו את אופן התבוננותו בחיים: 'קבלתי עלי כל טרחה וטרחה באהבה' (שם). היכולת לקבל את

¹⁷ בן-דב (לעיל הערה 6), עמ' 250, מציינת ששמונת הימים שבהם נעדר המספר מביתו עשויים להקביל לשמונת ימי המילה. ואכן, לאחר שמונה ימים של מסע נפשי מכריע המספר לטובת הילד, והברית בין השניים נכרתת.

הקשיים באהבה היא גם ההשלמה עם ה'חולי' וההבנה שהוא חלק טבעי ובלתי נפרד מהחיים, ושדווקא בלעדיו החיים אינם יכולים להיות שלמים.

פסקת הפתיחה שבאקספוזיציה רומזת על הפתרון שעשוי המספר לאמץ לעצמו בסיום הסיפור:

בין כך לכך עברו ימות הקור. החמה התחילה משכימה בכל יום ושהתה כל יום יותר. השמיים הסבירו פנים לאדמה והאדמה הסבירה פנים לבריות, העלתה ציצים ופרחים, עשבים וקוצים. כבשים נתגלגלו ובאו וכיסו את הארץ ותינוקות בצבצו מכל בית ומכל צריף. זוג ציפורים בא מן השמיים ובפיהן עלים וקשים, ניתרו מחלוני לאילן ומאילן לחלוני, צייצו ועשו להן בית. רוח חדשה נישבה בעולם והעולם התחיל מתרפא והולך (עמ' 170).

בואו של האביב, המבשר התחלה חדשה, האדמה הנקבית שהופרתה בידי השמיים הזכריים באמצעות הגשם, שמגלה יחס אדיב כלפי הבריות בנופיה המחודשים: ציצים ופרחים, לידת התינוקות והבחירה של זוג הציפורים לבנות קן דווקא בחלונו של המספר ולא בעץ האילן, כל אלה מאותתים להתרת הסיבוך בחיי המספר, בדמות של בית ותינוק (משפחה).

בסיום הסיפור מבין המספר את שלא הבין בראשיתו. ההחלמה ממחלותיו איננה תלויה בתרופות, אלא בשינוי מהותי שעליו לחולל בחייו. הריפוי אינו תלוי בגורם חיצוני, אלא נטוע עמוק בעולמו הפנימי, בציות לקולות נפשו, בשיבה אל 'הבית' וביחסיו עם הזולת. אלה עשויים להעניק לו אביב חדש, הקלה נפשית והחלמה.

'תענוג לאדם ליטול תינוק על זרועותיו [...] וכשהוא נוגע בכך כאילו רוח טהרה עברה על פניך' (עמ' 179). הרוח החדשה המנשבת בעולם איננה תנועת האוויר בשמים שממלאת את החלל, אלא רוח מרפאת שניסכת על המספר עם מגעו של הילד.

מעניין שגם מיכאל הרטמן, גיבור הסיפור 'פנים אחרות', והמספר ב'מדירה לדירה' מטים את אוזניהם לקולות. הראשון מטה את אוזניו לקולותיה של האישה, והשני – לקולותיו של הילד.¹⁸ ההקשבה לקולות היא גם רגע ההתוודעות של הגיבורים אל אמת פנימית, אל המציאות החיצונית ואל השפעת הגומלין הבלתי פוסקת שקיימת ביניהן. היכולת להבחין בין השניים ולשאוף לאחד ביניהם היא ראשיתו של התיקון. ייתכן שכשם ש'האזנה לקולות' השיבה את הרטמן לביתו ושיקמה את מערכת היחסים המעורערת בינו לבין גרושתו, כך גם הטיית אוזנו של המספר עשויה לשנות באורח משמעותי את חייו. המשמעות קשורה בהתחדשות עצמית מתוך מימוש הפוטנציאל הפנימי והקמאי להורות וכן מתוך מעורבות ועשייה פעילה למען הזולת.

בחינת הסיפור בהקשר טיפולי מעלה כי עגנון מציע בסיפור במודע או שלא במודע שתי דרכים אלטרנטיביות של טיפול, שהן בבחינת אנטיזה לדרך הטיפול הפרוידיאנית הקלאסית: הראשונה מוצגת באמצעות הזקן, שמרבה דברים ומדבר במקום מטופלו. כמטפל הוא משמש עבור המספר – שמחלתו האוראלית פגעה בכלי הדיבור שלו: בלשונו, בשפתו ובגורו – 'קול' שמבטא את צרכיו הנפשיים. לעומתו, הילד, שאינו מדבר, אך

¹⁸ בסיפור 'פנים אחרות' מתאר המספר את השתוקקותו של הרטמן להאזין לגרושתו הנמצאת בחדר הסמוך: 'עם שהוא מדבר עם עצמו שמע מין המיה. מאחר שהגה באשתו נדמה לו שהמיה זו באה מחדרה. פקח את עיניו וזקף את ראשו וכיוון לבו לשמוע... באמת אי אפשר היה לו לשמוע, הואיל וקיר עבה הפסיק ביניהם... אף על פי כן ישב זקוף על משכבו שמא ישמע דבר, שמא יגיע לאוזניו משהו מהווייתה החיונית' (עמ' תסח). בסיפור 'מדירה לדירה' מעיד המספר-הגיבור על עצמו: 'פשטתי את בגדי ונשטחתי על מיטתי. האוטובוסים ניסרו לפני חלוני ומוכרי הגוזז מזגו וצווחו. אבל כל הקולות הללו נתרופפו והלכו, חוץ מבת קולו של תינוק שהייתה מחליקה את אוזני. עשיתי אוזני כאפרכסת כדי שאשמע עוד' (עמ' 181).

מרבח לגעת במספר ומתכרבל בזרועותיו, מביא אותו לחוות טיפול באמצעות מגע. המפגש עם המגע הרך של הפעוט מעורר את מודעות המספר לרגשותיו האבהיים ומחזק את יכולתו ליצור אינטראקציה חיובית עם הזולת.

'And what is the benefit of the doctor?' About Alternative Treatment approaches in the Story 'From one Apartment to Another' ('Mi-dira Le-dira') by S''J Agnon

Yair Koren-Maimon

Abstract

The article presents Shmuel Yosef Agnon's story 'From One Apartment to Another', ('Mi-dira Le-dira'), from a psychological-therapeutic point of view.

My main argument is that in his story, Agnon suggests two alternative methods of treatment as an antithesis to the classical Freudian method of treatment: the first is represented by the old man (the owner) who is very talkative and talks instead of his patient. As a therapist he is used by the narrator whose oral disease has damaged his speaking abilities – his tongue, his lips and throat – as a 'voice' which expresses his emotional needs. The second is represented by a child (Bobby) who also doesn't speak but tends to touch the narrator a lot, snuggles in his arms and induces him to experience therapy through touch. The encounter with the old man whose life story is analogous to the life story of the narrator motivates the narrator to embark on a personal journey before deciding on the question of the place of his house. The encounter with the child's soft touch strengthens the ability of the narrator to generate positive interaction with his social environment and arouses his awareness to his paternal feelings.

Against the educated doctors which described as useless, stand the simple people that considered weak (the old man and the baby), who succeed each one in his own special way, to treat the narrator and improve his physical and mental condition.

Keywords:

Shmuel Yosef Agnon, Medical science, Treatment approaches, the child archetype, the wise elder archetype

